

Orientering om udgravningerne 1965—70 af jernalderbopladsen Dankirke syd for Ribe

I et brev fra d. 18 oktober 1964 til Nationalmuseet i skriver den danske arkæolog Olfert Voss: "Fredag havde jeg lejlighed til at se et fint fund, som Bencard har gravet frem fra Dankirk ved Vester Vedsted — en grube fra ældre germansk jernalder med skår af mindst 10 lerkar og mindst 5 glaskar, med pålagte tråde og med indsebnede ovaler." Det var elever fra Ribe Efterskole i Vester Vedsted, som sammen med deres historelærer havde søgt at løse det gådefulde problem: Ansgars Ribe. I en artikel i Berlingske Tidende refereredes det, at sognepræst Høgsbro Østergård havde peget på en ager i Vester Vedsted sogn en halv snes kilometer syd for Ribe, som på gamle matrikelkort bar navnet Dankirke og hvorom sagnet fortalte, at her stod Danmarks første kirke. Den kirke missionæren Ansgar byggede i midten af 800-tallet lå i følge kilderne i Ribe.

Et mørkt område på Dankirkemarken, synligt på et luftfoto, som US Airforce havde taget i 1954, havde underbygget mistanken om Ansgars Ribe, og inspireret af avisartiklen afdækkede de unge efterskoleelever et 2×2 m bredt felt i den vestlige side af marken og fandt, hvad der blev udlagt som en brønd, en ca. 115 cm bred næsten cirkulær nedgravning, 125 cm dyb i det gule undergrundssand. Foroven, i og omkring nedgravningen fandtes et 30—40 cm tykt lag mørk kulturjord, der indeholdt lerkarskår, skår af glaskar, over 100 glasperler, bronzefragmenter og jerngenstande, samt liggeren til en drejekværn. Lederen af Den antikvariske Samling i Ribe Mogens Bencard tog nogle fotos af "brønden" og indberettede fundet til Nationalmuseet, som han bad om at undersøge pladsen, hvad der påbegyndtes den følgende sommer (1).

Til og med sommeren 1970 gravedes der på Dankirkemarken, 3200 m² undersøgtes, og Voss' ord i 1964 — brevet understregedes af de følgende års udgravning, — det var

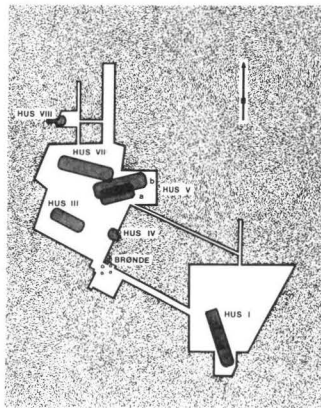

Fig. 1. Oversigtsplan over det udgravede område i Dankirke. HJH del.

Fig. 2. Vestgavlene af husene Va og Vb. Lodfoto i undergrunds niveau. Foto E. Th.

og blev et fint fund (fig. 1). Allerede fra udgravningens begyndelse fik Dankirke en meget fin indholdsfortegnelse. Det skyldtes, at på dette tidspunkt var den vestlige del af marken, hvor fundene var gjort i 1964, tilsået med vintersæd, derfor udlagdes en søgegrøft gennem det mørkfarvede område i markens østlige del, der henlå i græs, og søgegrøften ramte her en affaldsfuldt lagdelt sænkning.

De første tre år koncentrerede undersøgelsen sig i dette område, betegnet som Dankirke Øst. Det omfattede et 24 m langt og 6,5 m bredt hus, hus I, med vægge af dobbelt stolperække, orienteret NNV-SSØ med dør i vestsiden og en husbred portåbning i nordgavlen. Det kunne dateres til overgangen mellem yngre romersk jernalder og ældre germansk jernalder. I det meget tynde, næsten bortpløjede kulturlag tæt NØ for hus I lå en Medelinusmønt af guldblandet sølv slået i Dorestad efter 689. Foruden husresterne omfatter Dankirke Øst den førømtalte metertykke lagdelte affaldshob som udfyldte den sænkning, der strakte sig på den nordøstlige side af banken hvorpå hus I var bygget, og som bestemte husets uortodokse N-S lige orientering.

Efter i 1968 at have konstateret husspor i den vestlige del af Dankirkemarken ved flyfotografering, udgravedes de følgende to år 6 huse (de 2 kun delvist), området er betegnet Dankirke Vest. Det drejer sig om hus VIII fra førromersk jernalder, af type

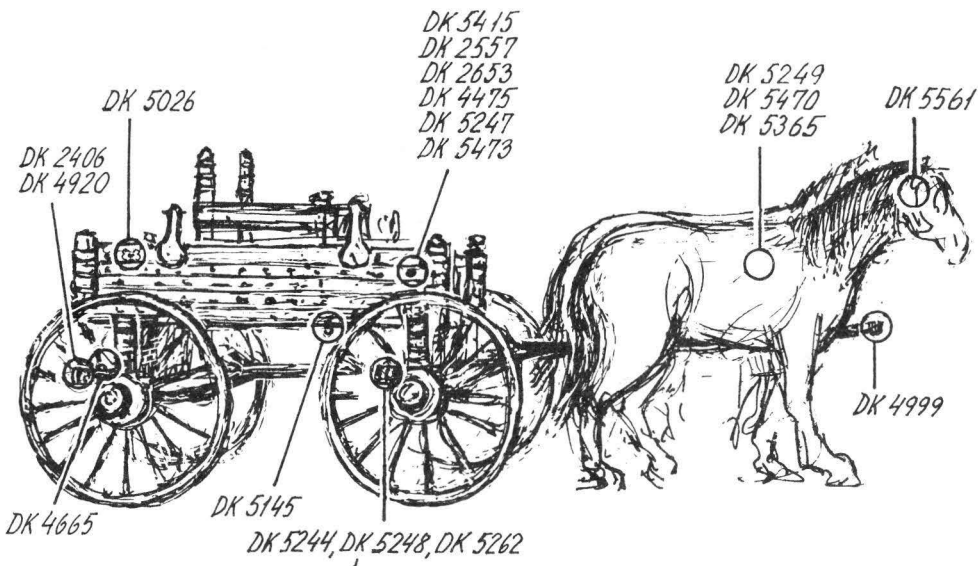

Fig. 3. Skematisk tegning af en sen førromersk pragtvojn (Dejbjerg). På tegningen er med museumsnummer angivet, hvilke fragmenter fra en lignende vogn der er fundet i Dankirke. DK 2557, DK 2653, DK 4475, DK 5247, DK 5415, DK 5473: Seks ornamenterede naglehoveder af bronze, nogle med jernstilk. DK 5026: Pynteblik af bronze med isiddende nagle. DK 2406, DK 4920: To brudstykker af en eller flere profilerede bronzeringe, del af kapsel. DK 5244, DK 5248, DK 5262: Del af kraftig bronzekapsel. DK 4665: Profileret pyntehoved af bronze, til fastholdelse af bronzekapsel, eller til åg/seletøj. DK 5145: Jernkrog med jernring. DK 4999: Tyrehoveder af bronze. Mulig anvendelse i forbindelse med vognudsmykning, åg eller seletøj. DK 5249, DK 5470, DK 5365: To omegaformede jernstykker og beslag af jern, sandsynlige seletøjsbeslag. DK 5561: Pynteblik af bronze formodentlig til seletøj. Tegning Henning Ørnsnes.

som bl.a. de vestjyske Grøntofthuse (2). Kun østenden af dette spinkle hus er hidtil undersøgt, endvidere hus IV fra sen førromersk jernalder, kun vestenden med ildsted er undersøgt, hus III (14 m langt) og hus VII (23 m langt), begge fra ældre romersk jernalder. De tre huse er Ø-V orienterede, treskibede og med vægge af enkeltstillede stolper, og for III og VII's vedkommende, er der rester af en væggrøft på indersiden af vægstolperne, et træk der genfindes i marskeggenes huse.

Til den ældre del af Dankirke Vest hører 4 brønde, som direkte har afløst hinanden, den ene forsejlet med en sen-Latene fibula. Yngst indtil videre er to huse, begge Ø-V orienterede, det ældste hus Va fra yngre romersk jernalder overlappes af hus Vb, der er jævngammelt med hus I i Dankirke Øst, altså fra overgangen mellem yngre romersk jernalder og ældre germansk jernalder. Længden er henholdsvis 15 m og 22 m. Hus Vb er antagelig opført fordi hus Va brændte, og ligesom hus I gjort længere i løbet af sin brugstid. De er begge som hus I i Dankirke Øst treskibede og med vægge af dobbeltstillede stolper (fig. 2).

Nu er vi nået tilbage til begyndelsen af denne udgravningsberetning. For karakteristisk for de store Dankirke huse er nemlig de tagbærende stolpers mere end meterbrede og meterdybe huller. Et sådant var det, nemlig det vestligste i den nordlige række af hus Vb's tagbærende stolper som efterskoleeleverne gravede, og som man antog for at være en brønd.

Men efterskolens udgravning var ikke de arkæologiske Dankirkeudgravningers begyndelse. Da vi havde afdækket hus III sås undergrunden øst for huset spættet som

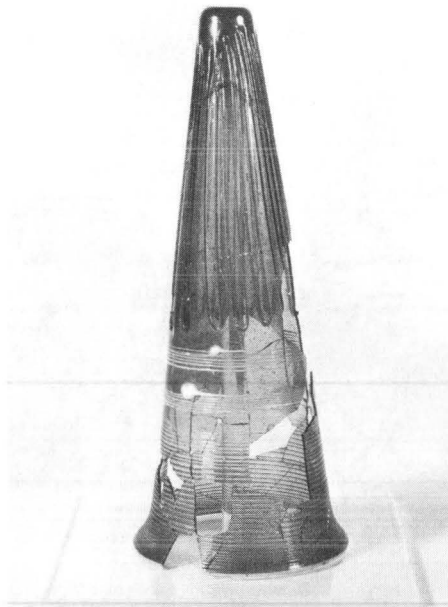

Fig. 4. Et spidbæger af blåt glas, fundet i vestenden af hus Vb. DK 3427 m.fl. Foto Lennart Larsen.

et leopardskind, det var spadesporene af den første arkæologiske udgravning på stedet, nemlig Sophus Müllers undersøgelse i 1905, da han een dag foretog en gravning på det sted som han kort omtaler i sin artikel fra 1906 om jernalderens boplads. Han kalder pladsen Egebæk Huse, og betegner fundet som boplads og grave fra ældre romersk jernalder (3). De opgravede skår, som hørte til udsmidslag fra hus III, fandt vi nedgravede et stykke syd for huset. Nogle få jerngenstande fra samme sted hjemførtes sammen med enkelte andre oldsager og lerkarskår til Nationalmuseet i 1905.

Da en spekulant havde erhvervet området, blev Dankirkemarken fredet i 1973 med kommende undersøgelser for øje. Fra luftfotografierne kendte vi tilstedeværelsen af en eller flere bygninger i markens nordlige del, og også den tilgrænsende marklod, hvor 1954-luftfotografiets mørktfarvede område findes, omfattes af fredningen. Denne del kunne ikke undersøges mens gravningen fandt sted, men en Ø-V-gående profilgrøft gennem Dankirke Øst og helt ind til skellet mellem de to marklodder viste at kulturlagene øst for skellet overløjrede den yngste aflejring i sænkningen langs med hus I.

Dankirkes ældste fase/førromersk jernalder

Det tidligste anlæg fra Dankirke er, som nævnt, et mindre, endnu kun delvist udgravet hus (hus VIII), der ud fra de relativt få fund af keramik og på baggrund af hustypen kan dateres til førromersk jernalder. Hustomten er fundet nordligt i det vestlige udgravningsfelt, placeret i et relativt lavt niveau. Indtil videre er dette hus ene om at repræsentere Dankirkes ældst kendte fase. I hvilken sammenhæng det forekommer, er det endnu ikke muligt af afgøre, men på baggrund af vores efterhånden store kendskab til den førromerske bosættelse i Jylland, er der grund til at formode, at hus VIII udgør en del af en samlet bebyggelse fra tiden omkring 200 f.Kr.

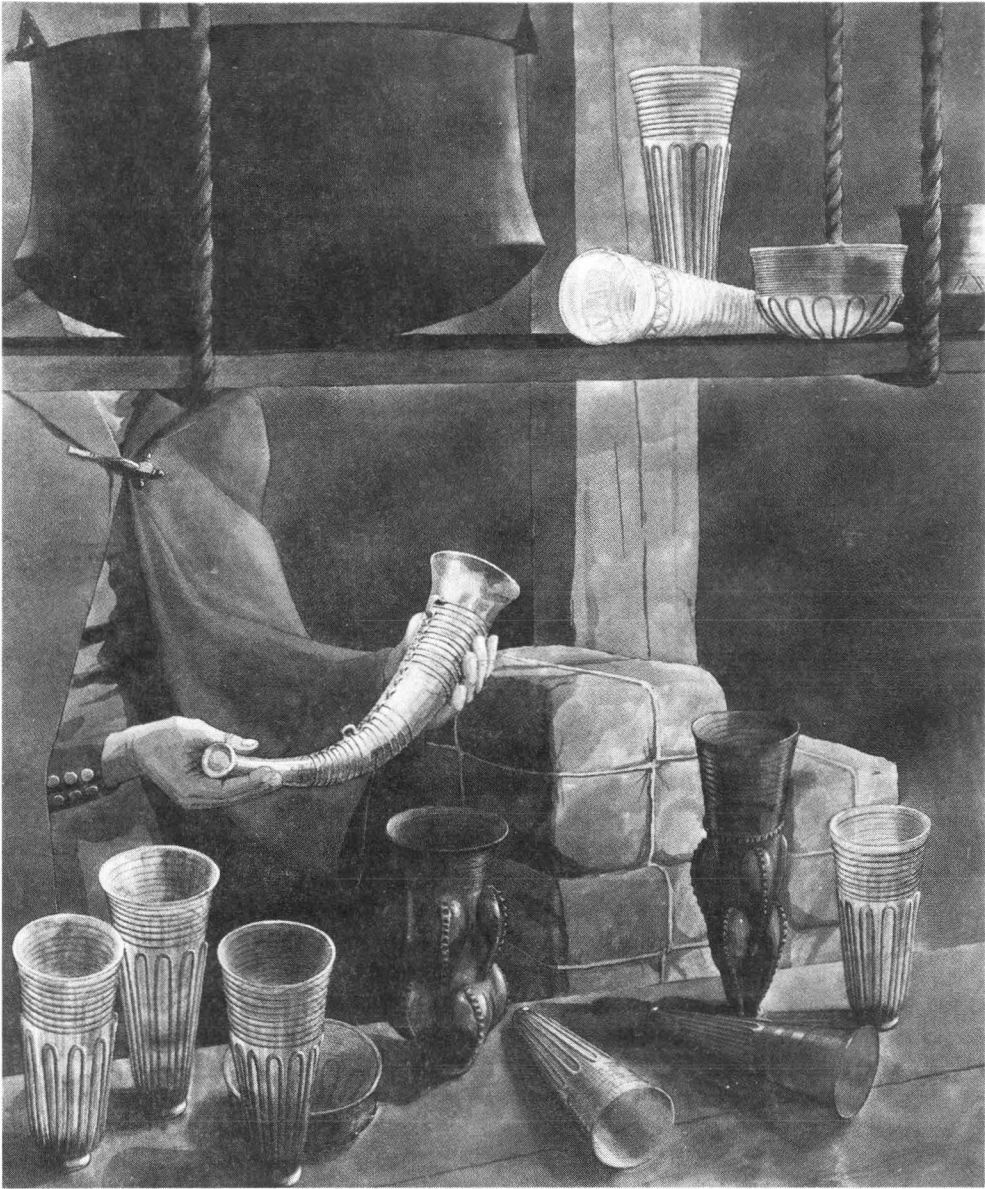

Fig. 5. Rekonstruktionstegning med nogle af de forekommende glastyper i Dankirke hus Vb. Tegning Flemming Bau.

Sen førromersk jernalder/ældre romertid

Noget mere markant er den sen-førromerske periode repræsenteret på stedet, gennem tilstedeværelsen af hus IV og 4 brønde. Denne fase skal dog ikke ses isoleret, men i sammenhæng med fundene fra ældre romertid, primært husene III og VII, samt tykke kulturlag i området omkring brøndene.

Som det fremgår af oversigtskortet (fig. 1) er disse anlæg ligeledes fundet i Dankirkes

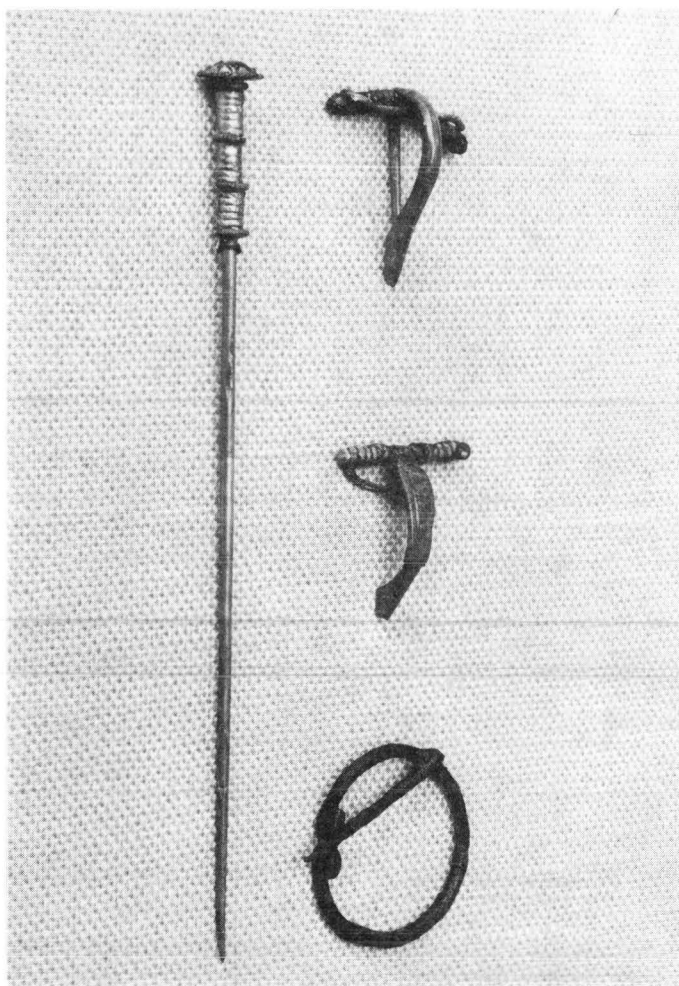

Fig. 6. To bronzefibler fra yngre romertid (DK 0305, DK 1424), ringspænde af jern (DK 0323) samt sølvnål med indlagt glas og guldbelægning (DK 0156). Foto Lennart Larsen.

vestlige udgravningsfelt, men også i Dankirke Øst er der fremkommet oldsager fra ældre romersk jernalder i de ældste kulturlag. Smedeaktivitet registreret i Dankirke Vest synes også at kunne knyttes til denne periode.

Foruden meget keramik, knytter der sig en række interessante fund til de to huse III og VII. Det drejer sig om nogle delvist forbrændte bronze- og jernfragmenter, der kan bestemmes som rester af udsmykningen til en sen-førromersk pragtvogn af type som de to Dejbjerg-vogne (fig. 3).

Som det ses, er det meget få dele det drejer sig om, men der er nok til at fastslå, at en sådan vogn har eksisteret i Dankirke. Sandsynligvis er der på dette tidspunkt tale om et (eller dele af et) gammelt køretøj. Ud over fragmenter der med rimelighed kan henføres som vognudsmykning, er der også fundet bronze- og jerngenstande som sandsynligvis stammer fra hestedstyr eller åg, der kan have været anvendt i forbindelse hermed. Vi skal ikke her komme nærmere ind på dette fund, ud over at det skal næv-

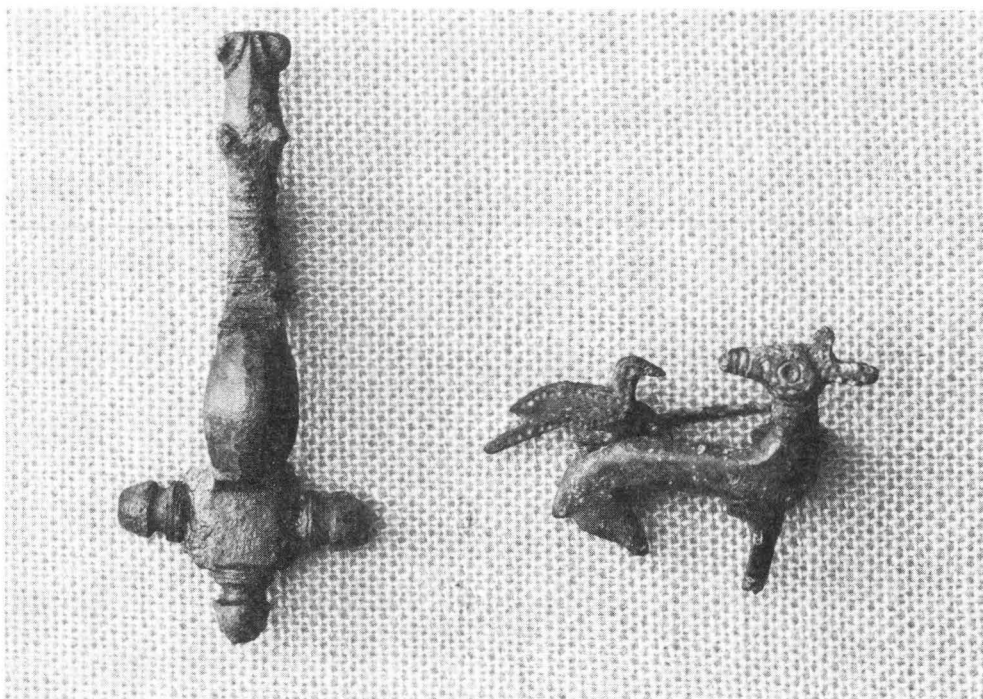

Fig. 7. Korsformet bronzefibula (DK 1335) og hjortefibula af bronze (DK 0174). Foto Lennart Larsen.

nes, at der med fundet fra Dankirke nu kendes rester af ialt 6 sådanne pragtvogne fra Danmark, der sammen med to andre vogne fra N. Tyskland og Polen udgør en lille homogen gruppe af nordeuropæiske 4-hjulede vogne. Med det nye fund fra Dankirke underbygges formodningen om, at disse vogne må betragtes som hjemligt fremstillede, selvom de er lavet i klar keltisk tradition (4).

Yngre romertid/ældre germanertid

Ialt 38 romerske mønter er fundet i Dankirke. En enkelt af disse er en republikansk denar fundet i hus VII, og den hører således i tid sammen med fundene fra sen førromersk jernalder/ældre romertid. De øvrige mønter er, på nær en enkelt, denarer fra Hadrian til Septimius Severus. Undtagelsen er en Antoninian fra 3. årh. Mange af denarerne er fundet i området mellem hus IV og V, men kan ikke knyttes til bestemte anlæg. Den dominerende mængde af fund fra Dankirke stammer fra perioden yngre romertid/ældre germanertid, med husene I og V samt de kraftige affaldslag i Dankirke Øst.

Gruppen af oldsager fra dette tidsrum er ret forskelligartet, og i den indgår bl.a. meget glas, glasperler, bronzer og jerngenstande. Den varierede forekomst af oldsager sandsynliggør at Dankirke på dette tidspunkt har fungeret som handelsplads under en eller anden form.

Glasset, der optræder som skår, koncentrerer sig især omkring hus V, specielt vestenden af hus Vb. Her er også findestedet for et næsten intakt blåt spidsbæger med pålagte hvide tråde (fig. 4). Hovedparten af skårene er grønt glas med pålagte

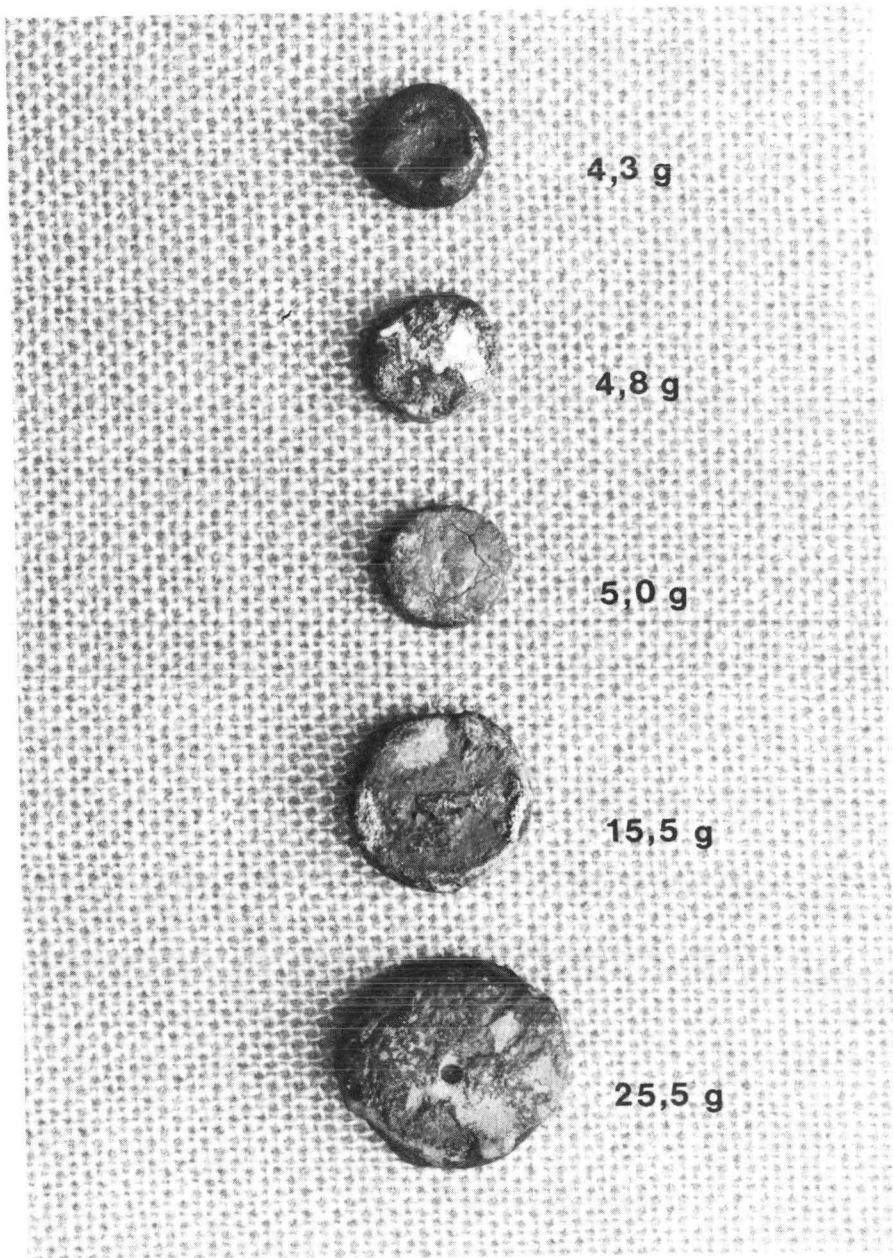

Fig. 8. Vægtlodder af bly. Vægtangivelse i gram. (DK 2543, DK 4206, DK 4799, DK 5275). Foto Lennart Larsen.

tråde, herunder forekommer former som: fodbægre, spidsbægre, koniske bægre, klokkebægre, kander, og skåle. Af andre glastyper optræder tykvægget glas bl.a. med indslebne ovaler, to-farvet glas samt brune Rüsselbecher. Til brug for den nye udstilling i Antikvarisk Samling Ribe har Flemming Bau udført en tegning af interiør fra hus Vb i Dankirke, med nogle af de forekommende glastyper (fig. 5).

Blandt bronzerne forekommer et større antal fibler, heriblandt karakteristiske yngre romertids fibler med høj nåleholder (fig. 6), såvel som dyrehovedfibler fra ældre germansk jernalder (fig. 7). Overgangsformer optræder ligeledes. Uden sidestykke er en bronzefibula formet som en bagudseende hjort, der på ryggen bærer en fugl (fig. 7). Fiblernes hovedudbredelsesområde er i og omkring husene I og V samt i affaldslagene i Dankirke Øst. Ligeledes findes andre smykkeformer af sølv og bronze herunder en sølvnål med guldbelægning og indlagt glas. (fig. 6), betalingsguld af svær guldtråd, en sølvbarre, samt vægtlodder af bly (fig. 8).

Mange af disse genstande er fundet i affaldslagene i Dankirke Øst, hvor den meget fine lagdeling giver mulighed for at kombinere udviklingen af metal- og keramikformer fra yngre romertid til ældre germansk jernalder. I et hul efter en tagbærende stolpe i sydøstenden af hus Vb fandtes 2 forbrændte lerkar. Det ene af disse, et mindre ornamenteret kar på fod, er formentlig import fra angelsaksisk område (fig. 9).

Også et bredt udvalg af jerngenstande forekommer. Jernet foreligger primært som våben, knive, nøgler og søm, men i enkelte tilfælde også som dragttilbehør (fig. 6).

Fund af støbeaffald lader formode, at der i tilknytning til hus V har fundet bronzestøbning sted.

Dankirke i yngre germansk jernalder

De yngste fund fra Dankirke er indtil videre 13 enkeltfundne mønter, bestående af 3 merovingiske Dorestad mønter fra 7 og 8 årh. samt 2 engelske og 8 frisiske sceattas fra begyndelsen af 8 årh. Disse mønter er fundet over hele det undersøgte område, ganske vist med en tendens til koncentration i området omkring hus Va og b.

Fig. 9. To lertar (DK 4317 og DK 4325) fundet i østenden af hus Vb i hul efter tagbærende stolpe. Foto Lennart Larsen.

Endnu er der ikke fundet anlæg, der tidsmæssigt kan knyttes sammen med disse mønter. Men samtidige huse må formodes at være til stede på pladsen, og muligheden foreligger for, at de skal søges nordligere på marken, i det område hvor luftfotografier har afsløret en eller flere hustomter. Også øst for det hidtil udgravede område er der chancer for at finde en yngre germanertids bebyggelse.

Foruden at antyde en sådan sen bosættelse i Dankirke, er de enkeltfundne sceattas vigtige, idet tilsvarende mønter er fundet ved udgravninger af de ældste lag i det nuværende Ribe, der ligger 6—7 km. nordøst for Dankirke.

Belysningen af Dankirkes udviklingshistorie er derfor vigtig, når det drejer sig om at forstå hvoledes grundlaget for vikingetidens Ribe opstår. Således har Dankirke også betydning for beskrivelsen og tolkningen af kontakter og handel i Norden i sen jernalder.

Noter

1. Elise Thorvildsen: Dankirke, *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* 1972, p. 47—60.
— I en mark der hedder Dankirke, *Danfæ* 1980, (57).
— Dankirke, J. Hoops: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* Band 5, Lieferung 3/4, 1983.
2. C.J. Becker: Früheisenzeitliche Dörfer bei Grøntoft, Westjütland. 3. Vorbericht: Die Ausgrabungen 1967—68, *Acta Archaeologica* vol. 42, p. 79—110. (Med henvisninger til tidligere arbejder).
3. Sophus Müller: Bopladsfundene, den romerske Tid, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1906, p. 189.
4. Henrik Jarl Hansen: Fragmenter af en bronzebeslået pragtvogn fra Dankirke, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1984 (1985), p. 217—243.